

О. В. Юдіна,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Запорізький національний університет)
olga_judina@ukr.net

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДЛЯ ДІЛОВОГО ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

Анотація

У статті представлено методичні засади навчання студентів іноземної мови для ділового професійного спілкування. Визначено чинники оптимізації процесу іншомовної професійної підготовки майбутніх фахівців у вищій школі відповідно до потреб суспільства та сучасних тенденцій мовної освіти.

Ключові слова: ділове професійне спілкування, іншомовна професійна підготовка, організація навчального процесу, іноземна мова професійного спрямування, технології навчання.

Summary

The article is devoted to the methodical bases of training the students for business professional communication in foreign language. The factors of optimization the process of foreign language professional training of future specialists in higher education as for society demands and modern trends of language education have been determined.

Key words: business professional communication, foreign language professional training, organization of the teaching process, professionally-oriented foreign language, technologies of training.

Постановка проблеми. Інтеграція системи вищої освіти України в Європейській освітній простір, поширення міжнародних зв'язків нашої країни з навколишнім світом обумовили зростання ролі іноземної мови як міжнародної в сучасному суспільстві, що ставить перед українською вищою школою завдання підготувати студентів з таким рівнем володіння іноземною мовою, який відповідає загальноновизнаним світовим стандартам та надає можливість застосовувати іноземну мову в майбутній фаховій діяльності, зокрема і з використанням новітніх технологій, а також для встановлення ділових контактів та розвитку співпраці з фахівцями інших країн відповідної сфери діяльності. Такий підхід до розуміння ролі іноземної мови відповідає основним засадам Болонської декларації щодо уніфікації системи вищої освіти в Європі та максимального наближення навчальних програм до єдиних міжнародних стандартів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Автори сучасних педагогічних та методичних праць займалися дослідженням різних аспектів проблеми іншомовної підготовки студентів до професійного спілкування (Ю. Авсюкевич, О. Биконя, В. Борщовецька, Д. Бубнова, Я. Дьячкова, Н. Жданова, Н. Зінукова, З. Корнева, Л. Личко, О. Пенькова, А. Петрова, С. Радецька, Ю. Семенчук, Г. Скуратівська, О. Устименко, І. Федорова, А. Чуфарлієва та інші). Дослідники звертають увагу на той

факт, що ділове професійне спілкування є процесом двосторонньої взаємодії суб'єктів, які виступають у певних соціально-комунікативних ролях і здійснюють спільну трудову діяльність, вирішують актуальні для своїх професійних справ завдання.

Аналіз наукових праць та власний педагогічний досвід у вищій школі дозволяють констатувати, що орієнтування сучасної освітньої системи на формування всебічно розвинутої особистості студента вимагає вирішення питання щодо раціональної організації процесу навчання іншомовного ділового професійного спілкування на основі новітніх ефективних педагогічних технологій відповідно до сучасних вимог та реальних умов навчання іноземної мови, зокрема професійного спрямування. Необхідність подальших досліджень проблеми іншомовної підготовки студентів до ділового професійного спілкування обумовлена соціальним замовленням суспільства на кваліфікованих фахівців у галузі менеджменту, маркетингу, туризму, міжнародних відносин, міжнародної економіки та вимогами нормативних документів МОН України щодо іншомовної підготовки бакалаврів та магістрів з врахуванням європейського виміру у сфері вищої освіти. Тому вона система освіти потребує розроблення нових принципів, стратегій, методик, технологій навчання для організації ефективної навчально-пізнавальної діяльності студентів з метою засвоєння ними системи наукових знань, вмінь, навичок, розвитку відповідних компетентностей.

Раціональна організація процесу іншомовної підготовки студентів до ділового професійного спілкування, застосування сучасних методів та прийомів навчання іноземної мови під час аудиторної й позааудиторної роботи, врахування міждисциплінарних зв'язків дає змогу створити методичні передумови, на основі яких збільшується працездатність студентів і викладачів, підвищується продуктивність їх праці; зростають пізнавальна самостійність студентів, ініціатива і творча активність; виникає мотивація до вивчення іноземної мови для ділового професійного спілкування.

Мета статті – дослідити методичні основи навчання студентів іноземної мови для ділового професійного спілкування та визначити чинники оптимізації процесу іншомовної професійної підготовки майбутніх фахівців у вищій школі відповідно до потреб суспільства.

Виклад основного матеріалу. В умовах розвитку інформаційного суспільства та модернізації системи вищої освіти відбувається докорінна зміна підходів до освіти. Суть змін в освіті полягає в узагальненні світового досвіду, корекції освітнього процесу, в переході від окремих педагогічних функцій до системних, від типових педагогічних технологій до інноваційних, творчих, особистісно-орієнтованих [3]. У методиці навчання іноземних мов і культур останніми роками розроблено значну кількість ефективних технологій: технології колективного і групового навчання, ігрові технології, технології проблемного навчання, технології інтенсивного навчання, технології проектного навчання, технології програмованого (комп'ютерного) навчання, технології інтегрованого навчання, технології модульного навчання, інформаційно-комунікаційні технології, технології

“Діалог культур”, технології “Портфоліо”, технології “Case Study” тощо. Кожна із зазначених технологій має чітку специфіку її застосування в навчанні іноземних мов і культур.

Під технологією навчання, слідом за А. Щукіним, розуміємо спеціально відібрані й розташовані в певному порядку прийоми навчання, якими користується викладач у своїй роботі [7, с. 345]. Це науково обґрунтована послідовність дій викладача та студента, яка відповідає основним положенням того чи іншого методу навчання. Кожен з методів навчання іноземної мови і культури має свою технологію: автори методу визначають основні прийоми і їх послідовність у курсі навчання або в межах одного заняття [3, с. 13].

Акцентуючи увагу на зазначених вище технологіях навчання іноземної мови і культури, підкреслимо, що кожна з них має певну домінанту, наприклад: навчання з використанням професійно-орієнтованих проєктів; навчання іноземної мови з використанням опор, комп'ютерних програм, Інтернет-ресурсів; навчання аудіювання, монологічного (діалогічного, писемного) мовлення; навчання двостороннього перекладу з використанням мовного портфеля; навчання дискусії, евристичної бесіди; комп'ютерне тестування; організація самостійної роботи тощо. Однак важливим є розуміння того, що технологія навчання завжди є комплексною. Всі зазначені технології мають певні дидактичні та методичні переваги навчання іншомовного спілкування, сприяють цілеспрямованому й систематичному впровадженню в практику ефективних прийомів, способів, дій і засобів навчання та створюють підґрунтя для успішного формування комунікативної компетентності.

Організація повноцінного навчально-виховного процесу відбувається під керівництвом викладача, який створює організаційно-педагогічні умови керування навчальною діяльністю студентів: впорядковує навчальні матеріали, застосовує відповідні технології, методичні прийоми, щоб забезпечити розвиток у студентів умінь іншомовного мовлення, необхідних їм для здійснення кваліфікованої професійної діяльності в різних сферах спілкування. Вирішувати всі ці завдання необхідно на основі аналізу багатьох чинників: цілей, змісту, етапу навчання, програмних вимог та атестаційних вимог до рівня володіння іноземною мовою відповідно до Державного стандарту, мотиваційно-ціннісних установок, професійних потреб майбутнього фахівця, комунікативних стратегій ділового професійного спілкування, відповідності наукової концепції обраної технології навчання реальним перспективам підготовки студентів тощо.

У чинних програмах з іноземної мови професійного спрямування для вищих навчальних закладів визначено мету навчання, яка полягає у формуванні в студентів спроможності ефективно спілкуватися іноземною мовою в культурному розмаїтті навчального та професійного середовищ [4; 5]. Це дає підстави вважати, що формування в студентів здатності до ділової міжкультурної комунікації є стратегічною метою навчання іноземної мови професійного спрямування, а іншомовне ділове професійне спілкування є змістом та засобом досягнення цієї мети. У процесі навчання

іноземної мови за професійним спрямуванням першорядною є проблема формування вмінь спілкуватися іноземною мовою з носіями цієї мови у повсякденному житті та у певній галузі професійної діяльності, досягати міжкультурного взаєморозуміння і реалізовувати комунікативні цілі професійного спілкування.

Іншомовне ділове професійне спілкування є активною взаємодією ділових партнерів, у ході якої вони організують спільну діяльність за допомогою мовних засобів. В умовах бізнес-орієнтованого суспільства всі підприємства залежать одне від одного в сфері виробництва і розповсюдження товарів і послуг. Успішний міжнародний бізнес спирається на вміння ефективного ділового професійного спілкування фахівців у галузі менеджменту, маркетингу, туризму, міжнародних відносин та економіки. Ділові партнери, носії різних культур і мов, мають поважати інші цінності, культуру, вміння вибирати відповідні стратегії, прийоми та засоби спілкування, що є показником толерантності та рівня культури спілкування. Вміння правильно вести дискусію і переконувати опонента під час переговорів, слухати співрозмовника та взаємодіяти є вагомими аспектами успішного спілкування. Адже важливими є не тільки знання мови, але і внутрішня культура, форма спілкування, етикет.

Діловий етикет є невід'ємним складником ділового професійного спілкування й бізнес-етики, яка сьогодні перебуває в Україні на стадії активного формування. Діловий етикет є регламентом поведінки в конкретних заздалегідь відомих ситуаціях (привітання, знайомство, поведінка в трудовому колективі тощо). Етикет як сукупність певних правил і норм поведінки означає дотримання зовні пристойного способу поведіння, що засвідчує зовнішню культуру моральних стосунків. Моральна й естетична грані культури поведінки існують у тісній єдності і взаємодії. З першого погляду можна оцінити рівень вихованості людини з одягу, розмови, манери, міміки, жестів. Тому знання мовленнєвого етикету, правил та норм поведінки, вміння ними користуватися є складниками змісту навчання ділового професійного спілкування. Необхідно стимулювати студентів вільно і творчо проявляти свою мовленнєву активність, пояснити їм, що для порозуміння з діловим партнером важливим є не тільки мовна коректність, а й уміння взаємодіяти.

Важливою дидактичною та методичною передумовою для створення чітко структурованого навчального середовища та успішного навчання іншомовного спілкування є питання відбору змісту навчання та мовленнєвого матеріалу, а також його обробки й організації в систему. Добір та організація навчального матеріалу – важлива умова ефективності навчання іноземної мови. Оскільки іноземна мова для ділового професійного спілкування є лінгвістично організованою системою мовлення, що застосовується фахівцями певної галузі для спілкування в ситуаціях, безпосередньо пов'язаних з професійними аспектами трудової діяльності [3, с. 127].

Вирішувати питання змісту навчання іноземної мови необхідно насамперед на основі аналізу професійних потреб майбутніх фахівців певної галузі для того, щоб виявити потенційні ситуації спілкування, у яких

їм доведеться спілкуватися іноземною мовою у межах своєї діяльності. У відборі змісту навчання професійно орієнтованої іноземної мови головним чинником є його предметний зміст (сфери, тематика, проблеми, ситуації спілкування, професійні соціально-комунікативні ролі, зміст навчальних текстів), оскільки саме він визначає які складові й у якій послідовності мають бути включеними до лінгвістичного, процесуального та психофізіологічного аспектів навчання [6, с. 43]. Тільки такий відбір відповідає принципу професійної спрямованості навчання іноземної мови.

Оскільки численні ситуації охоплюють більш ніж одну сферу діяльності, то професійна сфера діяльності, яка є провідною у навчанні іноземної мови для ділового професійного спілкування, є відкритою для інших сфер і ніякою мірою не може розглядатися як ізольована. Тому в контексті головної мети – навчання ділового професійного спілкування – вважаємо корисними виділити й інші сфери, до діяльності в яких мають бути підготовлені студенти. Такими відповідно до Загальноєвропейських рекомендацій Ради Європи з мовної освіти є освітня, публічна (суспільна), особиста [1, с. 14]. Ці сфери можуть зазнати впливу ділових відносин (наприклад, у закордонному відрядженні необхідно забезпечити проживання в готелі, харчування, користування міським транспортом тощо). Освітня сфера пов'язана з навчальним контекстом, що передбачає оволодіння специфічними знаннями та вміннями; публічна – з суспільними та діловими транзакціями: візит партнерів, прийом закордонних гостей, ділова подорож, сервіс, культура, контакт із засобами масового зв'язку; особиста – з індивідуальними соціальними видами діяльності (наприклад, персональна ідентифікація).

Для оптимальної організації процесу навчання іншомовного ділового професійного спілкування однаково важливим є і усне спілкування (переговори, доповіді, розмови), і писемне (звіти, ділові документи, листи, в тому числі з комп'ютерною підтримкою). Релевантними ситуаціями, предметом та завданнями ділового професійного спілкування, на наш погляд, є такі: 1) зустрічі, знайомство з діловими партнерами, дотримання загальноприйнятих правил етикету: вітання, звертання (у різних ситуаціях спілкування), початок та завершення телефонної розмови, поздоровлення зі святом, вручення подарунків, квітів, “безпечні” теми та теми “табу”; 2) персонал фірми, професії та діяльність, адміністративна структура підприємства, використання візитних карток у діловій комунікації, стосунки з колегами і клієнтами: контроль і допомога, планування заходів і завдань, дискусії на робочому місці; телефонна розмова, планування часу ділової або приватної зустрічі, запрошення у кафе або ресторан, бізнес-ланчі, етикет за столом; 3) робота з кореспонденцією, культура ділового листування, написання офіційного листа, наприклад, з метою презентації і передачі інформації про фірму, товари і послуги та налагодження ділових контактів. Велику роль у спілкуванні має візуальний канал зв'язку, оскільки через нього комуніканти сприймають більшість невербальних сигналів або парамову, яка є функціональним компонентом мовленнєвої системи. У зв'язку з цим вважаємо за необхідне включити у навчальні матеріали з іноземної мови для професійного спілкування мінімум невербальних

засобів спілкування для ознайомлення з ними студентів з метою запобігання непорозуміння в ситуаціях ділової міжкультурної комунікації.

Таким чином, у відборі змісту навчання іноземної мови для ділового професійного спілкування необхідно враховувати: 1) сфери діяльності (професійна, освітня, публічна, особиста); 2) види спілкування (усне і писемне); 3) тематику спілкування, ситуації, професійні соціально-комунікативні ролі та завдання спілкування; 4) форми спілкування: а) діалог (телефонне спілкування, обговорення виробничих питань); б) монолог (звіти, презентації, публічні виступи); в) інтерактивне спілкування (переговори, інтерв'ю, кооперативні трансакції, електронне спілкування – листування, в тому числі факсом, електронною поштою); г) писемне спілкування (заповнення формулярів, укладання та написання ділових листів).

Крім того, реалізація цілей навчання іноземної мови, відповідно до рівня сформованості в студентів знань, навичок і вмінь іншомовного спілкування, вимагає врахування реального навчального часу. У зв'язку з цим виникає необхідність мінімізації змісту навчання, яка полягає в кількісному обмеженні мовного матеріалу, в різному обсязі рецептивного і продуктивного мовного мінімуму, а також у значному обмеженні ситуацій спілкування, тематики та предметного змісту мовлення [3, с. 48], адже відомо, що будь-який відбір – це обмеження обсягу матеріалу, його мінімізації, у здійсненні якої беруться до уваги такі чинники, як програма, розподіл навчальних годин, етап навчання, контингент студентів.

Висновки. Таким чином, викладені вище положення є методичною основою та передумовою оптимізації процесу навчання іноземної мови для ділового професійного спілкування в українських вищих навчальних закладах з метою формування в студентів іншомовної комунікативної компетентності на рівні європейських стандартів, що є запорукою успішному втіленню в освітній процес положень та принципів Болонської декларації. Володіння професійно орієнтованими іншомовними вміннями спілкування є важливою умовою забезпечення ефективної фахової діяльності в галузях зовнішньої політики, міжнародних відносин, менеджменту, міжнародної економіки, туризму та підвищення конкурентоспроможності майбутніх фахівців на ринку праці.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Зважаючи на складність і багатовекторність проблеми іншомовної професійної підготовки студентів, перспективні напрямки подальших наукових досліджень вбачаємо в розробленні критеріїв добору технологій навчання іншомовного ділового професійного спілкування та механізмів впровадження обраних технологій у реальний процес навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / [науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва]. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
2. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник / [кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої]. – Вид. 2-е, випр. і перероб. – К. : Ленвіт, 2002. – 328 с.

3. Ніколаєва С. Ю. Сучасні технології навчання іноземних мов і культур у загальноосвітніх і вищих навчальних закладах : колективна монографія / С. Ю. Ніколаєва, Г. Е. Борецька, Н. В. Майєр, О. М. Устименко, В. В. Черниш та інші [за ред. С. Ю. Ніколаєвої; техн. ред. І. Ф. Соболевої]. – К. : Ленвіт, 2015. – 444 с.
4. Програма з англійської мови для професійного спілкування / [колектив авторів: Г. Є. Бакаєва, О. А. Борисенко, І. І. Зуєнок та ін.] – К. : Ленвіт, 2005. – 119 с.
5. Рамкова програма з німецької мови для професійного спілкування для вищих навчальних закладів України / [колектив авторів : С. М. Амеліна, Л. С. Аззоліні, Н. Є. Беньямінова, М. М. Гавриш та ін.]. – К. : Ленвіт, 2006. – 90 с.
6. Тарнопольский О. Б. Методика обучения английскому языку для делового общения : учебн. пособ. / О. Б. Тарнопольский, С. П. Кожушко. – К. : Ленвіт, 2004. – 192 с.
7. Щукин А. Н. Лингводидактический энциклопедический словарь более 2000 единиц / А. Н. Щукин. – М. : Астрель : АСТ : Хранитель, 2007. – 746 с.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2016